

ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Н. Г. Пігуль, кандидат економічних наук

Загальносвітовою тенденцією в період переходу від індустріального суспільства до постіндустріального, інформаційно-сервісного є зростання ролі соціальної сфери. Процес глобального реформування економіки, що почався з виробничої сфери, нині усе більшою мірою набуває соціальної орієнтації, призводить до необхідності розробки механізмів ефективною взаємодії всіх секторів економіки в розв'язанні соціальних проблем, створенню адекватної економічної та правової бази для формування нових суб'єктів соціальної політики, ефективному функціонуванню соціальної сфери [4].

Розвиток соціальної сфери, з одного боку, спрямований на підвищення якості людського потенціалу, а з іншого – на забезпечення необхідної для ефективною реалізації економічних процесів соціальної стабільності в суспільстві. Враховуючи, що соціальна сфера спрямована на перетворення людини, поліпшення якості її життя, зміну положення соціальних груп, вона впливає на всі сфери життєдіяльності соціуму.

Соціальна сфера існує не ізольовано, а в певному взаємозв'язку з іншими сферами, в сукупності зв'язків, що становлять суспільство. Умовою розвитку соціальної сфери є функціонування, головним чином, економічної, політичної та духовної сфер, оскільки в них продукуються матеріальні, духовні блага й цінності, реалізуються функції політичного управління суспільством. Отже, соціальна сфера перетинається з іншими сферами, зосереджуючи всі передумови відтворення і розвитку суспільства. По відношенню до них соціальна сфера є як фактором зміцнення і підтримки стабільності соціальних відносин і процесів, їх відносної рівноваги. Це є обов'язковою умовою збереження цілісності всієї суспільної системи [7].

Проблемами функціонування соціальної сфери в сучасних економічних умовах досліджували такі науковці, а саме: В. Куценко, О. Євсєєва, І. Кінаш, Є. Фахрутдинова, В. Гордин та ін. В своїх дослідженнях зазначені вчені розглядали питання формування соціальної сфери у контексті ринкових перетворень. Проте, незважаючи на вагомий внесок наявних наукових праць з проблем розвитку соціальної сфери, недостатньо уваги приділено питанням характеристики складових елементів організаційної підсистеми соціальної сфери.

Метою статті є дослідження основ функціонування соціальної сфери.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання: дослідити роль соціальної сфери в сучасних умовах розвитку країни; визначити та охарактеризувати функції, принципи та завдання соціальної сфери.

У національній економічній системі соціальна сфера посідає важливе місце як комплекс галузей, діяльність яких направлена на формування загальних умов усебічного розвитку особистості, забезпечення розширеного відтворення трудового, інтелектуального та споживчого потенціалу суспільства [11].

Причиною розвитку соціальної сфери є те, що поряд із матеріальними потребами з розвитком суспільства все більше зростають потреби в суспільних і духовних благах, які саме створюються в соціальній сфері. Поєднання матеріального виробництва й соціальної сфери дає змогу забезпечувати відповідність між матеріальним добробутом і духовним розвитком людини. Адже науково-технічна революція, якісно нова техніка вимагають підвищення рівня освіти, кваліфікації, загальної культури людини, її дисциплінованості та відповідальності за доручену справу. Усе це означає зростаючу роль і активний зворотний

вплив соціальної сфери на розвиток суспільного виробництва [5].

Соціальна сфера створює сприятливі умови як для духовного, так і матеріального життя, оскільки якість, асортимент і доступність надаваних послуг є важливою складовою частиною формування високого рівня життя населення. Соціальна сфера має велике значення у формуванні людського капіталу, до якості якого висуваються великі та постійно зростаючі вимоги, зокрема до освіченості, професіоналізму, здатності адаптуватися до швидких змін [6].

За теоретичними аспектами слід розрізняти поняття «людський капітал» трьох рівнів:

- на рівні окремої особи людським капіталом є знання та навички, здобуті людиною завдяки освіті, природним здібностям, професійній підготовці, практичному досвіду, на основі яких вона може надавати цінні виробничі послуги іншим людям. На цьому рівні людський капітал можна порівняти з іншими видами особистої власності (майно, гроші, цінні папери), що забезпечують отримання доходів, і є особистим, або приватним людським капіталом;

- на мікроекономічному рівні людський капітал є сукупною кваліфікацією та професійні здібності всіх працівників і здобутки підприємства щодо ефективної організації праці та розвитку персоналу. На цьому рівні людський капітал асоціюється з виробничим і комерційним капіталом підприємства, оскільки прибуток отримується від ефективного використання всіх видів капіталу;

- на макроекономічному рівні людський капітал залучає накопичені вкладення у такі сфери діяльності, як освіта, професійна підготовка і перепідготовка, служба професійної орієнтації і працевлаштування, оздоровлення тощо, і є істотною частиною національного багатства країни – національним людським капіталом. Цей рівень залучає всю суму людського капіталу всіх підприємств і всіх громадян країни (без повторного рахунку), оскільки і національне багатство є багатством усіх громадян і всіх юридичних осіб.

Слід зазначити, що людський капітал є сформованим і розвинутим унаслідок інвес-

тицій і накопичення й підтримання людиною (суспільством) певного запасу здоров'я, здібностей, знань, навичок, мотивацій, що цілеспрямовано використовується в економічній діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці та завдяки цьому впливає на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу [3]. І цьому сприяють такі ланки соціальної сфери, як освіта, охорона здоров'я, культура тощо.

В умовах переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, подолання наслідків фінансово-економічної кризи, намагання інтегруватися у світову спільноту, ефективне формування людського капіталу, як джерела економічного розвитку та процвітання країни, є першочерговим і важливим завданням. Усесвітній банк на прикладі дослідження 192 країн, зробив висновки, що лише 16 % росту в країнах з перехідною економікою обумовлені фізичним капіталом (обладнання, споруди та виробнича інфраструктура), 20 % – природним капіталом, 64 % пов'язані з людським і соціальним капіталом. Так 40 % валового національного продукту найбільш розвинені країни отримують за рахунок ефективної системи освіти [1].

На соціальну сферу покладено виконання соціальних завдань, що мають першочергове значення для розвитку економіки та позитивно впливають на головну продуктивну силу суспільства – людину, а саме:

- досягнення гідного рівня матеріального добробуту й умов життя людей;
- забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили;
- забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям;
- забезпечення підтримки соціально найбільш вразливих верств населення;
- вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, збільшення тривалості життя;
- розвиток соціальної інфраструктури;
- забезпечення стабільності суспільної системи [10].

Оптимальні процеси в розвитку соціальної сфери пов'язані з активністю її інститутів і організацій, спрямованою на соціальний захист інтересів кожної людини й на забезпечення доступності для членів даного суспільства його основних ресурсів. Головною функцією соціальної сфери при цьому є відтворення й усебічне життєзабезпечення особистості й соціальної спільноти. Соціальне відтворення

при цьому розуміють як цілеспрямовану соціальну діяльність по забезпечення сприятливих умов існування та розвитку соціальної сфери [9]. Також соціальній сфері притаманні інші функції, а саме: продуктивна, культурологічна та функція соціального захисту (рис. 1).

У цілому функції соціальної сфери покликані сприяти використанню потенціалу суспільства на благо людини.

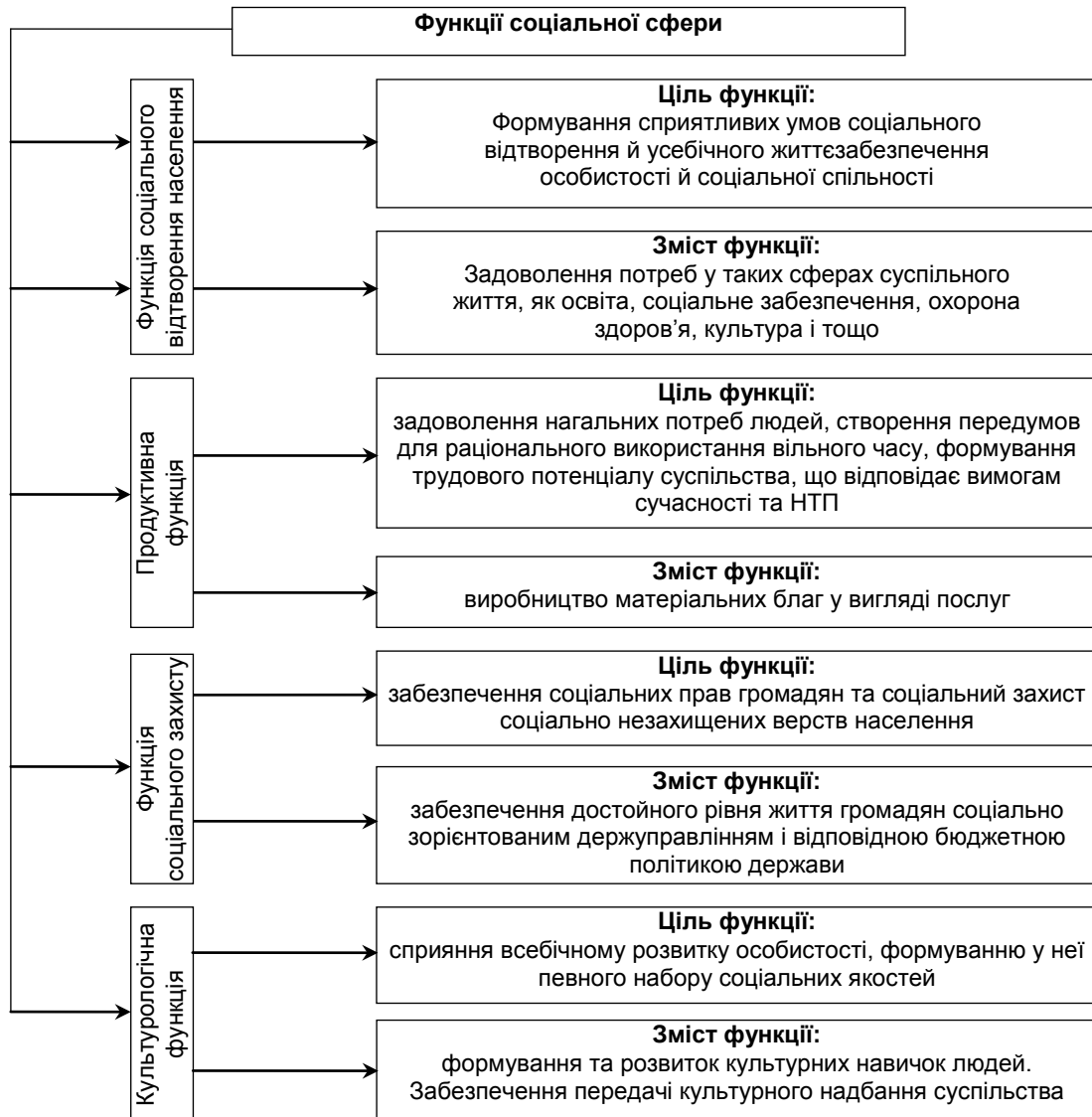

Рис. 1. Характеристика функцій соціальної сфери

Організаційний механізм побудови соціальної сфери базується на певних функціях (табл. 1).

На зазначених вище принципах заснований соціальний захист населення. Ці принципи спрямовані на збереження пропорцій,

оптимального співвідношення між сферами виробництва і споживання. Згідно з цими принципами діє механізм соціального захисту населення, що проявляється у вигляді соціально-економічних методів у технології його соціальної підтримки.

Таблиця 1

Характеристика принципів соціальної сфери

Принцип	Характеристика
Гуманізму	Передбачає визначення людини найбільшою цінністю, захист його достоїнств, цивільних прав, створення умов для всебічного прояву здібностей особистості
Соціальної справедливості	Передбачає розподіл і перерозподілом благ, регулювання ринково-господарських відносин, забезпечення основних політичних, економічних і соціальних прав і свобод, соціальним захистом населення
Суспільна доцільність	Контингент, що захищається в суспільстві, повинен бути суворо обмежений тими категоріями населення, хто повністю або частково позбавлений здатності до праці та самозабезпечення. Втіленням цього принципу в практиці соціальної роботи стала система адресної соціально-економічної допомоги
Економічна ефективність	Відображає оптимальне співвідношення обсягу соціальних витрат і розміру відрахувань на їх фінансування. Відрахування на фінансування соціальної сфери повинні співвідноситися з усіма макроекономічними показниками: валовим внутрішнім продуктом, фондом оплати праці, доходами населення і т. п. Перевищення оптимальної величини відрахувань на соціальні потреби сприяє зниженню ефективності суспільного виробництва. Крім того, принцип економічної ефективності полягає в оптимальному співвідношенні між соціальними виплатами і заробітною платою
Пріоритет держави в соціальному захисті населення	Держава є головним гарантом економічного забезпечення соціально достатнього рівня життя тим громадянам, які не можуть зробити цього самостійно через об'єктивні причини
Економічна самостійність місцевих органів влади	Передбачає розмежування економічних повноважень суб'єктів державного та місцевого рівнів. Соціальні допомоги та інші виплати повинні бути гарантовані в мінімальних розмірах на державному рівні, а всі додаткові виплати мають забезпечуватися з місцевого бюджету та місцевих фондів соціального страхування з метою зацікавленості населення регіону та його адміністрації у розвитку економіки адміністративно-територіальної одиниці та її самозабезпеченні

Отже, організаційний механізм побудови соціальної сфери повинен базуватися на чітко визначених функціях, принципах і завданнях, що дозволить більш ефективно реалізовувати державну соціальну політику з метою підвищення якості життя населенні.

ЛІТЕРАТУРА

- Бузмакова М. В. соціальна інфраструктура – важливіший фактор підвищення ефективності національної економіки / М. В. Бузмакова // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2010. – № 3 (2). – С. 420–427.
- Гордин В. Э. **Управление социальной сферой** : учебник / В. Э. Гордин. – С.Пб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1998. – 289 с.
- Дуба О. М. **Соціальна сфера й особливості інвестування у людський капітал** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/627/1/Duba_.pdf. – Назва з титул. екрана.
- Євсєєва О. О. **Соціальні стандарти як функціональні орієнтири розвитку соціальної сфери** / О. О. Євсєєва // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – Вип. 34. – С. 375–378.
- Кінаш І. П. **Соціальна сфера як ресурс сталого розвитку** [Електронний ресурс] / Кінаш І. П. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA/2012-1/%D0%9A%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%88.pdf>. – Назва з титул. екрана.
- Куценко В. І. **Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики)** : монографія / за наук. ред. Б. М. Данилишина / РВПС України НАН України. – Ніжин : ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2008. – 818 с.
- Маргулян Я. А. **Соціальна політика** : учебник / Я. А. Маргулян. – С.Пб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун. управления и экономики, 2011. – 236 с.
- Назаркина В. Н. **Основные задачи и принципы**

- економіки соціальної сфери [Електронний ресурс] / Назаркіна В. Н. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_NPM_2009/Economics/51423.doc.htm. – Назва з титул. екрана.
9. Панченко М. Соціальна сфера і соціальна політика та їх співвідношення в аспекті державного управління соціальною сферою [Електронний ресурс] / Панченко М. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu_o/2009_1/R_5/Panchenko.pdf. – Назва з титул. екрана.
10. Сутність і зміст соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/315/4.pdf>. – Назва з титул. екрана.
11. Фахрутдінова Е. В. Роль соціальної сфери і соціальної політики в забезпеченні устойчивого соціально-економічного розвитку країни [Електронний ресурс] / Фахрутдінова Е. В. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/10/28/1267245220/1.pdf>. – Назва з титул. екрана.

УДК 338.439-049.5

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

О. В. Вараксіна

Забезпечення продовольчої безпеки наразі є важливим питанням для кожної країни та набуває глобального масштабу. Збільшення виробництва продуктів харчування, а також підвищення їх якості та безпечності є одним із найважливіших завдань світової економіки. В умовах сучасної продовольчої кризи, що зумовлена зростанням населення планети, природними аномаліями, проявами глобального потепління, необхідно здійснювати заходи з метою забезпечення продовольчої безпеки кожної держави. Тому питання забезпечення продовольчої безпеки України необхідно є першочерговим значенням.

Необхідною науковою основою розробки державної політики й визначення пріоритетів у системі забезпечення продовольчої безпеки є комплексне вивчення цього питання, тому в першу чергу слід дослідити та уточнити це поняття як економічну категорію.

Метою дослідження статті є аналіз сучасних підходів до визначення економічної сутності поняття «продовольча безпека», різноманітних її сутнісних аспектів і факторів і спроба надати узагальнену дефініцію цього поняття.

Визначена мета потребує послідовного розв'язання таких завдань: узагальнення існуючих наукових підходів до визначення сутності категорії «продовольча безпека» та виділення найбільш важливих її суттєвих аспектів; авторське трактування змісту поняття «продовольча безпека» як економічної категорії.

Дослідивши інформаційні джерела останніх років, ми з'ясували, що ця проблема в тому вигляді, як вона представлена до розгляду, раніше не була всесторонньо проаналізована.

У чисельних працях вітчизняних і зарубіжних учених було вивчено лише окремі аспекти цієї проблеми. Велику кількість досліджень було присвячено питанням, пов'язаним зі світовим продовольчим і сільськогосподарським станом, забезпеченням населення продуктами харчування, державним регулюванням сільського господарства, проведенням реформ у сфері аграрної політики в Україні та інших країнах.

Суттєвий вклад в аналіз загальних проблем продовольчої безпеки і стабілізації агропродовольчого сектора зробили такі вчені, як П. П. Борщевський, В. М. Геєць, Л. В. Дейнеко, В. А. Іл'яшенко, М. В. Калинчик, І. І. Лукінов, А. С. Лисецький, П. Т. Саблук, В. М. Трегоб-